

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Установа адукацыі
«Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна»

VII РЭСПУБЛІКАНСКІЯ КАЛЕСНІКАЎСКІЯ ЧЫТАННІ

Матэрыялы рэспубліканскай навуковай канферэнцыі
(г. Брэст, 15 снежня 2009 г.)

У двух частках

Частка 2

Брэст
«Альтэрнатыва»
2010

УДК [81/82+929Калеснік](082)
ББК 80я43
С30

*Пад агульнай рэдакцыяй кандыдата філалагічных навук
А.С. Кавалюк*

Рэдакцыйная калегія:

доктар філалагічных навук, прафесар **З.П. Мельнікава**
кандыдат філалагічных навук, дацэнт **У.А. Сенькавец**
кандыдат філалагічных навук, дацэнт **С.А. Каралевіч**
кандыдат філалагічных навук, дацэнт **Л.І. Яўдошына**
кандыдат філалагічных навук, дацэнт **А.С. Кавалюк**

Рэцэнзенты:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт
загадчык кафедрай беларускай і рускай моў УА БрДТУ
Н.М. Борсук,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
кафедры беларускага мовазнаўства
Л.І. Яўдошына

С VII рэспубліканскія Калеснікаўскія чытанні : матэрыялы рэсп
навук. канф. (г. Брэст, 15 снежня 2009 г.). У 2 ч. Ч. 2 / М-ва адукацы
Рэсп. Беларусь, Брэст. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна ; пад агул. рэд.
А. С. Кавалюк. – Брэст : Альтэрнатыва, 2010. – 188 с.

ISBN 978-985-521-215-8.

Зборнік склалі матэрыялы рэспубліканскай навуковай канферэнцыі, якая
адбылася 15 снежня 2009 года. У дакладах асэнсоўваецца творчая спад-
чына У. Калесніка, акрэсліваюцца сучасныя праблемы развіцця беларускай,
рускай і замежных літаратур і моў, асвятляюцца сучасныя адукацыйныя і
выхаваўчыя праблемы.

Адрасуецца шырокаму колу гуманітарыяў – навукоўцам, выклад-
чыкам, аспірантам, магістрантам, настаўнікам, студэнтам гуманітарных
спецыяльнасцяў.

Адказнасць за дакладнасць матэрыялаў нясуць аўтары артыкулаў.

УДК [81/82+929Калеснік](082)
ББК 80я43

ISBN 978-985-521-215-8 (ч.2)
ISBN 978-985-521-213-4

© УА «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А.С. Пушкіна», 2010
© Афармленне. ПВГУП «Издатель-
ство Альтернатива», 2010

И.А. Швед (Брест) КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВЫЕ ПЕСНИ СЛОВАКОВ: ЖАНРЫ, ПОЭТИКА	111
Г.В. Юдзянкова (Мазыр) ПРАГМАТЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ УЛАСНАГА ІМЯ Ё ТВОРАХ- ПРЫСВЯЧЭННЯХ.....	116
А.М. Якушава (Мінск) СІНАНІМІЯ МІКРАПОЛЯ «НАЙМЕННІ ПРЫРОДНЫХ З'ЯЎ» У СКЛАДЗЕ АТРЫБУТЫЎНАЙ СПАЛУЧАЛЬНАСЦІ.....	119
С.А. Янушкевіч (Гродна) ТАПОНІМЫ ЯК АДНА З КРЫНІЦ ФАРМІРАВАННЯ АЙКАНІМІІ.....	123
СУЧАСНЫЯ АДУКАЦЫЙНЫЯ І ВЫХАВАЎЧЫЯ ПРАБЛЕМЫ	
127	
М.У. Буракова (Гомель) АБ ЗАСВАЕННІ ТЭРМІНАЛАГІЧНАЙ ЛЕКСІКІ Ё ШКОЛЕ І ВНУ.....	127
Вячаслаў Смаль (Брэст) ВЫХАВАЎЧЫ АСПЕКТ БЕЛАРУСКІХ ЛІТАРАТУРНЫХ КАЛЫХАНАК .	131
Н.П. Галімава (Брэст) ПРАБЛЕМЫ І АСАБЛІВАСЦІ РАЗВІЦЦЯ ШКОЛЬНАЙ АДУКАЦЫІ Ё ПАС- ЛЯВАЕННЫЯ ГАДЫ (на прыкладзе Брэсцкай вобласці).....	135
М.Р. Гарбачык (Брэст) АКТУАЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ ВЫКЛАДАННЯ ПРАДМЕТА «БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)» У ВНУ	139
П.І. Гарбуль (Брэст) НАВУКОВАЕ ВЫВУЧЭННЕ БЕЛАРУСІ Ё ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XIX СТ. .	141
Н.В. Ермаловіч (Барановічы) КУЛЬТУРА ДЫСКУТИВНО-ПОЛЕМИЧЕСКОЙ РЕЧИБУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ: ПУТИ И СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ В РАМКАХ КУРСА «КУЛЬТУРА РЕЧИ».....	144
Г.В. Кудзіна, М.В. Кудзін (Брэст) ВЫВУЧЭННЕ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ ЯК СРОДАК ФАРМІРАВАННЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ СВДОМАСЦІ СТУДЭНЦКАЙ МОЛАДЗІ	147
К.М. Мароз (Брэст) ХРЫСЦІЯНСКІЯ КАШТОЎНАСЦІ ЯК АСНОВА ДУХОЎНАСЦІ.....	149
А. Радзівонава (Брэст) ДЭМАГРАФІЧНАЯ ПРАБЛЕМА ПАЧАТКУ ХХІ СТАГОДДЗЯ Ё ХРЫСЦІЯНСКІМ РАЗУМЕННІ	153
А.В. Руцкая (Гродна) АРГАНІЗАЦЫЯ МАЎЛЕНЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ У ПРАЦЭСЕ ВЫВУ- ЧЭННЯ ЛІТАРАТУРЫ.....	155

на- П.І. Гарбуль (Брэст)

НАВУКОВАЕ Вывучэнне БЕЛАРУСІ Ў ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XIX СТ.

Далучаную да Расійскай імперыі ў выніку падзелаў Рэчы Паспалітай Беларусь царызм не ведаў і не разумеў. Вядомы беларускі гісторык М.В. Доўнар-Запольскі адзначаў, што «расійскі ўрад бадай да 60-х гадоў XIX ст. кепска разумеў, што ён мае справу з Беларускай краем» [1, с. 13]. З цягам часу веды аб Беларусі не паглыбляліся, а наадварот, расійская ўлада забылася нават тое, што ведалі дзеячы кацярынінскіх часоў – з Польшчай Літва, як асобная краіна, ніколі не змешвалася. Прадстаўнікі рускай навукі ў пачатку XIX ст. таксама забыліся пра гістарычныя традыцыі сваіх папярэднікаў XVIII ст., якія прызнавалі ў беларусах асобны народ. Яны лічылі беларусаў палякамі, і не адрознівалі ад палякаў. Гэтую недарэчнасць заўважыў расійскі акадэмік В. Севяргін. Ён наведваў Беларусь з мэтай геалагічнага і геаграфічнага вывучэння, апублікаваў вынікі сваіх падарожжаў, у якіх сцвярджаў, што беларусы маюць рэлігійныя абрады, блізкія да праваслаўных. Але крочыць далей, за межы гэтай канстатацыі, прыродазнаўца не здолеў.

Неразуменне Беларусі найбольш яскрава праявілася ў асяроддзі прадстаўнікоў гуманітарных навук. Расійскі гісторык Ф. Адэлунг, напрыклад, не мог зразумець, да якога племені належаць беларусы. Ён вырашыў, што яны складаюць асобны ад славян народ. Вядомы рускі выдавец А. Плюшар у энцыклапедычным слоўніку мову беларусаў характарызуе як тарабаршчыну – ні польская, ні руская. Прафесар Маскоўскага ўніверсітэта, гісторык, славіст М. Качаноўскі беларускую мову рэкамендаваў называць рускай, а філолаг, складальнік граматыкі М. Грэч гэтую мову разглядаў, як складзеную са слоў царкоўна-славянскіх, польскіх і лацінскіх.

Хістанні ў адносінах да Беларусі мы бачым у змяненні афіцыйнай тэрміналогіі. Разуменне Кацярыны II прасочваецца ў надпісу на выбітым медалі ў памяць аб далучаных да Рускай дзяржавы частак Заходняй Расіі пасля двух падзелаў Рэчы Паспалітай «Отторженная возвратих». У афіцыйных дакументах гэтыя землі называліся «присоединенные от Польши губернии». Павел I і Александр I ставіліся да беларускіх зямель як да сваіх «польских провинций». Такім чынам, расійскае грамадства, у якім беларускія землі называлі «наши западные губернии, принадлежавшие раньше Польше», мела цмяныя ўяўленні аб Беларусі.

У польскай гісторыяграфіі было прыкладна тое самае – неакрэсленае, недакладнае разуменне беларусаў і беларускай мовы. Таму неабходнасць комплекснага даследавання гісторыі, мовы, матэрыяльнай і духоўнай культуры беларускага этнасу была відавочнай. Менавіта першая палова XIX ст. стала часам станаўлення навуковага беларусазнаўства як састаўной часткі маладой навукі – славістыкі.

Вялікую цікавасць да Беларусі праяўлялі польскія і рускія даследчыкі. Першыя – з прычыны настальгічных пачуццяў ў адносінах да былых усходніх тэрыторый знішчанай Рэчы Паспалітай, другія – з мэтай бліжэй

пазнаёміцца з новадалучанымі заходнімі тэрыторыямі [2, с. 145]. Так, польскі лінгвіст пачатку XIX ст. С. Ліндэ стаў адным з першых даследчыкаў беларускага пісьменства. Ён прыйшоў да высновы аб самастойнасці беларускай мовы і звязваў яе з мовай Статута ВКЛ. Беларускія фальклорныя і этнаграфічныя матэрыялы змяшчалі ў сваіх грунтоўных працах польскі даследчык Л. Галамбіёўскі («Польскі народ і яго звычай і забавы», «Хаты і двары Польшчы») і рускі навуковец І. Кірзеўскі («Беларускі архіў»).

Але найбольшы ўклад у станаўленне беларусазнаўства ўнеслі прадстаўнікі самой Беларусі, якія распачалі працу па збіранню гістрыка-этнаграфічнага, філалагічнага і фальклорнага матэрыялу. Іх дзейнасць каардынавалі Віленскі універсітэт, Міністэрства народнай асветы Расіі, Рускае геаграфічнае таварыства, Варшаўскае таварыства сяброў навук. Фінансаванне і арганізацыю даследаванняў бралі на сябе асобныя мецэнаты. Граф М. Румянцаў арганізаваў археалагічную экспедыцыю па Беларусі з мэтай выяўлення мясцовых дакументальных гістарычных крыніц. Ён жа фінансаваў складанне і выданне «Беларускага архіва старажытных грамат» гісторыка І. Грыгаровіча. Князь А. Чартарыйскі аказваў дапамогу З. Даленгу-Хадакоўскаму – аднаму з заснавальнікаў славістыкі і беларусазнаўства, аўтару ідэі славянскай агульнасці, пачынальніку археалагічных даследаванняў у Беларусі.

Дзякуючы самаахвярнай працы патрыётаў адбываўся сістэматычны запіс беларускіх вуснапаэтычных твораў: песен, казак, паданняў, звычайў, святаў, прыказак, прымавак, які праходзіў у рэчышчы нацыянальнага адраджэння беларусаў, фарміравання беларускай ідэі. Адным з першаадкрывальнікаў беларускага фальклору стаў Я. Чачот. У 1837–1846 гг. ён выдаў у Вільні 6 зборнікаў «Вясковыя песні з-пад Нёмана і Дзвіны», у якія ўвайшло каля 1000 песен у арыгінале і перакладзе на польскую мову.

У 1840 г. у Парыжы пабачыла свет этнаграфічна-фальклорная кніга А. Рыпінскага «Беларусь. Некалькі слоў аб паэзіі простага люду гэтай нашай польскай правінцыі, аб яго музыцы, спевах, танцах і г.д.». У яе падмурак быў пакладзены даклад аб беларускіх народных песнях, з якім аўтар выступіў у Парыжы на пасяджэнні Польскага літаратурнага таварыства. У гэтым выданні зроблены агляд розных жанраў беларускага фальклору, на аснове якога, на думку аўтара, сапраўды можна даследаваць нацыянальную літаратуру.

Я. Баршчэўскі ў Пецярбурзе апублікаваў у 1844–1846 гг. «Шляхціца Завальню, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» – узорную кнігу рамантычнай прозы, заснаваную на народных казках і паданнях. У 1851 г. выйшла кніга Р. Зянькевіча «Народныя песні пінскага люду». Эталоннымі ў гісторыі развіцця беларускага фальклору сталі выданні І. Насовіча «Беларускія прыказкі і прымаўкі» (1852) і Л. Паўлоўскай «Беларускія народныя песні» (1853).

Значную ролю ў станаўленні беларускай этнаграфіі адыграла кніга Я. Тышкевіча «Апісанне Барысаўскага павета» (1847), якая стала настольнай для пазнейшага пакалення этнографістаў. Аўтар апісаў абрады ўсяго цыкла гаспадарчага гадавога календара беларусаў. Багаты этнаграфічны

ма
ры
ап
Па
пр
тр
ге
на
аб
Ма

рус
выл
Ф. І
най
мог
нем

ска
«Бе
вуч
183
на
выз
М. І
лев
(183
(183

уні
выд
лет
(183
літо
ў Бе
літо
ва –
найс
дасг
гран
В
школ
ныя
(185
(185
радь

матэрыял змяшчалі 16 нарысаў працы П. Шпілеўскага «Беларусь у характарыстычных апісаннях і фантастычных яе казках» (1853–1856) і 13 нарысаў, апублікаваных у часопісе «Современник» пад назвай «Падарожжа па Палессі і Беларускім краі» (1853–1855). У сваіх даследаваннях П. Шпілеўскі прыйшоў да высновы, што беларусы з'яўляюцца асобным народам. У трох выпусках «Этнографического сборника», які выдаваўся Расійскім геаграфічным таварыствам, апублікаваў свой твор «Этнаграфічны погляд на Віленскую губерню» (1858) А. Кіркор. Каля 20 артыкулаў розных аўтараў аб Беларусі было надрукавана ў рускім перыядычным друку Пецярбурга, Масквы і Кіева [3, с. 327–328].

У першай палове XIX ст. з'яўляецца шэраг выданняў, прысвечаных беларускай мове. З. Даленга-Хадакоўскі ўпершыню ў славянскім мовазнаўстве вылучыў беларускую мову як самастойную, вызначыў яе асаблівасці. Ф. Шымкевіч выдаў у 1852 г. «Караняслоў рускай мовы, параўнанай з усімі найгалоўнейшымі славянскімі гаворкамі і з дваццаццю чатырма замежнымі мовамі». Гэта кніга стала першым этымалагічным слоўнікам з выкарыстаннем беларускага матэрыялу.

У азначаны перыяд пачалося адраджэнне гістарычнай памяці беларускага народа. У Маскве гісторык і мовазнавец І. Грыгаровіч выдаў у 1824 г. «Беларускі архіў старажытных граматаў», што было першай спробай расійскіх вучоных пазнаёміцца з гісторыяй Беларусі на аснове першакрыніц. У 1830–1850-я гг. было выдадзена шмат іншых прац, сярод якіх неабходна назваць кнігі Ю. Лукашэвіча «Гісторыя цэркваў гальветычнага веравызнання ў Літве», прысвечаная гісторыі рэфармацыі ў Літве і Беларусі; М. Балінскага «Гісторыя г. Вільні» і «Старая Акадэмія Віленская»; І. Лявелева «Гісторыя Літвы і Русі аж да Люблінскай уніі з Польшчай 1569 г.» (1839); Т. Нарбута 9-томная «Старажытная гісторыя літоўскага народа» (1831–1841).

Асабліва трэба адзначыць даследаванні прафесараў права Віленскага ўніверсітэта І. Даніловіча і І. Ярашэвіча. Першы – падрыхтаваў навуковае выданне Статута ВКЛ 1529 г., упершыню апублікаваў беларуска-літоўскі летапіс 1446 г. У працах «Гістарычны агляд літоўскага заканадаўства» (1837), «Пра літоўскія летапісы» (1840) і «Паведамленне пра сапраўдных літоўскіх летапісцаў» (1841) даў характарыстыку гісторыі развіцця права ў Беларусі і Літве, паклаў пачатак навуковаму даследаванню беларуска-літоўскага летапісання. Другі – выдаў першыю гісторыю беларускага права – 3-х томную працу «Вобраз Літвы з пункту гледжання цывілізацыі ад найстаражытнейшых часоў да канца XVIII стагоддзя» (1844–1845). Абодвы даследчыкі, вызначаюцца навуковай аб'ектыўнасцю, выразна праводзяць грань паміж літоўска-беларускай і польскай гісторыяй [4, с. 352–353].

Вялікае значэнне для станаўлення беларускай гістарычнай навуковай школы мелі працы М. Без-Карніловіча «Гістарычныя звесткі пра выдатныя месцы Беларусі з далучэннем іншых звестак, што да яе адносяцца» (1855) і А. Турчыновіча «Агляд гісторыі Беларусі са старажытных часоў» (1857). У першай з іх сабраны гістарычныя звесткі пра найважнейшыя гарады Беларусі. Важнасць другой заключаецца ў тым, што ў ёй упершы-

ню ў беларускай гістарыяграфіі гісторыя Беларусі разглядаецца як самастойны прадмет даследавання. На старонках гэтага выдання катэгарычна заяўлялася, што Беларусь мае ўласную гісторыю.

Такім чынам, можна сцвярджаць, што на пачатковым этапе развіцця беларусазнаўства быў закладзены падмурак вывучэння матэрыяльнай і духоўнай культуры беларускага народа. Спачатку ідэя беларускага нацыянальнага адраджэння выспявала ў асяроддзі выкладчыкаў і студэнтаў Віленскага універсітэта. Пазней, пасля закрыцця універсітэта, цэнтрам інтэлектуальнага жыцця становяцца грамадска-літаратурныя гурткі А. Кіркора ў Вільні, В. Дуніна-Марцінкевіча ў Мінску, А. Вярты-Дарэўскага ў Віцебску, Я. Баршчэўскага ў Пецярбурзе, ўдзельнікі якіх падтрымлівалі паміж сабой сувязь і разам з прадстаўнікамі іншых беларускіх цэнтраў, даследчыкамі Горы-Горыцкага земляробчага інстытута прадоўжылі далейшае навуковае вывучэнне Беларусі.

Літаратура

1. Доўнар-Запольскі, М.В. Асновы дзяржаўнасці Беларусі / М.В. Доўнар-Запольскі – Мінск : ГЕРОНТ, 1994. – 22 с.
2. Гісторыя Беларусі : у 6 т. – Т. 4. Беларусь у складзе Расійскай імперыі (канец XVIII– пачатак XX ст.) / М. Біч, В. Яноўская, С. Рудовіч і інш. ; рэдкал.: М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2005. – 519 с.
3. Швед, В.В. Паміж Польшчай і Расіяй: грамадска-палітычнае жыццё на землях Беларусі (1772–1863 гг.) / В.В. Швед. – Гродна : ГрДУ, 2001. – 416 с.
4. Доўнар-Запольскі, М.В. Гісторыя Беларусі / Белар. энцыкл., Нац. арх. Рэсп. Беларусь; Пер. з рус. Т.М. Бутэвіч [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 1994. – 510 с.

Н.В. Ермаловіч (Барановічы)

КУЛЬТУРА ДИСКУТИВНО-ПОЛЕМИЧЕСКОЙ РЕЧИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ: ПУТИ И СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ В РАМКАХ КУРСА «КУЛЬТУРА РЕЧИ»

Современные социальные условия формируют у людей потребность в овладении диалогическим способом мышления. Чтобы добиться успехов в профессиональной деятельности, необходимо уметь представлять свою точку зрения, доказывая правильность выдвинутых положений, парировать аргументы оппонентов, творчески включаться в процесс межличностной коммуникации. Коммуниканты должны быть активными, деятельными, обладающими гибкостью мышления, конструктивностью общения с оппонентами.

Педагогическая профессия как одна из коммуникативно ответственных областей деятельности требует от современного учителя умения вести коммуникативный диалог, а также проявления профессиональной гибкости и находчивости. В связи с этим проблема формирования культуры дискусивно-полемиической речи в процессе подготовки будущих педагогов является достаточно актуальной.

Анализ научной литературы по исследуемой проблеме позволяет сформулировать вывод о том, что культура дискусивно-полемиической

речи
Как п
вिति
вани
инте
3;
вать
торы
мета
для с
бор
обще
чие
прие
готов
Т
рече
тое
зыва
Л
зыве
ние
ция;
и го
необ
дуои
вити
мен
к
фак
мож
студ
тив
коми
Е
изуч
пси)
пут
сам
сред
буд
ком
сив
|
пол
гут